

yatına güzel işler kazandıranları kutlamak hoşuma gider. İsmet Çetin, seni bu çalışmadan dolayı kutluyorum. Çalış-

malarını “Türkiye sahası” ile sınırlama, “Türk Dili İmparatorluğu” üzerine yay, derim.

DEDE KORKUT OĞUZNÂMESİ -BOYLAR VE SOYLAMALAR: GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE SÖZLÜ ÇEVİRİSİ DRESDEN NÜSHASI VE GÜNBED-İ KÂVUS/TÜRKMENSAHRA EL YAZMASI ESASINDA

Hülya Uzuntaş*

Maceraları, yaşayışı ve hayat görüşleriyle geniş Oğuz topluluğunu konu edinen (Ergin, 2011: 23) destani hikâyelerden müteşekkil *Dede Korkut Kitabı*'nın bir giriş ve on iki boydan oluşan Dresden yazması ile bir giriş ve Dresden yazmasındaki altı boyu ihtiva eden Vatikan yazması üzerine bugüne değin pek çok çalışma yapılmıştır. Aralık 2018'de İran/Tahran'da *Dede Korkut Kitabı*'nın 27 soy(lama) ve 2 boy(lama)¹ ihtiva eden 61 sayfalık Günbed yazmasının gün yüzüne çıkması ile bir yandan yeni yazma üzerinde birçok yayın yapılmış, diğer yandan mevcut Dede Korkut yazmaları ile mukayese edilerek ihtilaflı bazı kelime veya ibarelere açıklık getirilmiştir.

2020 yılında da *Dede Korkut Hikâyeleri* üzerindeki çalışmalar devam etmiştir. Bu konudaki son çalışmalardan biri, Sultan Tulu'nun Nobel Akademik Yayıncılık yayınları arasından Aralık

ayında çıkan *Dede Korkut Oğuznâmesi -Boylar ve Soylamalar- Günümüz Türkçesine Sözlü Çevirisi. Dresden Nüshası ve Günbed-i Kâvus/Türkmensahra El Yazması Esasında* adlı 392 sayfalık eseridir. Yazar bu çalışmasında Dresden yazması ile Günbed yazmasındaki metinlerin günümüz Türkçesine sözlü çevirilerini, yazıcıların üslubunu mümkün olduğunca koruyarak yapmıştır.

Eserde kapak sayfası olarak Türklerin avcılık veya savaş sahnelerinin resmedildiği bir görselin tercih edilmesi, Türk kültürünün ortak mahsulü olan ve avcılık ile savaş sahnelerinin sıklıkla yer aldığı *Dede Korkut Kitabı* üzerine hazırlanmış bu çalışmanın içeriği ve kapak sayfası arasındaki ahengi gözler önüne serer. İç kapak sayfasının (s. i) ardından, ömrünü Dede Korkut çalışmalarına vakfeden bilim insanlarının ruhlarına ithaf edilen eserin *ithaf sahifesi* (s. iii) gelir. Eser bölümlerinin başlık ve alt başlıklarına ait sayfa numaralarının yer aldığı *İçindekiler* (s. v-vi) kısmından sonra yazarın kısa bir özgeçmişi “*Yazar Hakkında*” (s. vii-viii) başlığı ile verilmiştir. “*Ön söz*”de (s. ix-x), uzun bir hazırlık süreci olduğu vurgulanan eserin hazırlık aşamasında izlenen yöntem üzerinde durulmuş, bugüne değin yapılan Dede Korkut yayınlarından farklı olarak metinlerin günümüz Türkçesine sözlü çevirisinin “yazıcıların dil üslubuna fazla müdahale edilmeden” yapıldığı belirtilmiştir. Eserde kullanılan kısaltmalar ve işaretlerin listesi *Kısaltmalar ve İşaretler* (s. xi-xiv), kaynakların listesi ise *Bibliyografya* (s. xv-xxi) başlığı ile verilmiştir.

* Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 Yazmadaki boy(lama) ve soy(lama)ların sayısı konusunda araştırmacılar arasında görüş ayrılığı vardır. Konuyla ilgili bk. Sertkaya, 2020a: 161-165.

Eser; "I. Bölüm", "II. Bölüm", "Sözlük" ve "Ekler" olmak üzere dört bölümden oluşur. "I. Bölüm"de "Giriş", "Çeviride dikkate alınacak notlar", "Dede Korkut metinlerinin dili ve yazıldığı dönem", "Çeviri yöntemi", "kamın veya kanın okuyuşu üzerine", "İkilemeler ve ikili kullanımlar", "Arkaik öğeler", "Tasvirî/yardımcı fiillerin kullanımı" başlıkları altında Dede Korkut metinleri ve Dresden yazması ile ilgili yapılan değerlendirmelerden sonra, "mümkün oldukça Vatikan ve Günbed yazmalarından da yararlanılarak" (s. 3) hazırlanan Dresden yazmasındaki on iki boyun çevirisi ile on ikinci boyun tıpkıbasım ve transkripsiyonu yer alır.

Giriş'te (s. 1-3) DKK'nin muhtevası, Korkut Ata ve DKK'nin Dresden ile Vatikan yazmalarının bazı neşirleri hakkında genel bilgi verilmiştir. "DKK'deki hikâyelerin Dresden Nüshası ve Günbed-i Kâbus elyazmasının Vatikan nüshası ile de karşılaştır(ıl)ma(sı) sonucu, sayfa ve satır numaralı olarak günümüz Türkçesine çevirisinden oluşan" (s. 3) eserin okuyucular tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla sözlü çeviri sırasında uygulanan yöntem *Çeviride dikkate alınacak notlar* (s. 3-4) ve *Çeviri yöntemi* (s. 8-12) başlıklarıyla açıklanmıştır. "Çeviri Yöntemi" başlığı altında çeviride kullanılan bazı işaretler ile metinlerde geçen bazı ek, kelime veya ibarelerin okuma veya anlamlandırmaları on dört madde hâlinde listelenerek örneklendirilmiştir. "Dede Korkut Metinlerinin Dili ve Yazıldığı Dönem" (s. 4-8) başlığı altında bazı araştırmacıların görüşlerine de yer verilerek metinlerin dili ve yazıldığı dönem hakkında bilgi verilmiştir. "Kamın veya Kanın Okuyuşu Üzerine" (s. 13-14) başlığı altında Dresden yazmasında 5 kez *kamın* (akan), 2 kez *kanın* (akan) şeklinde geçen kelime ile ilgili daha evvel yapılan açıklamalara yer verilerek dokuz kez geçen *akındu-*

lu/aıkındılı kelimesi ve *kara taş-*, *kanın duş-*, *Topkapı Sarayı Oğuznâmesi*'ndeki *kaynar* (akan/r), *kayın* (akar) ibareleri ile paralellik ve ilgisine dikkat çekilmiş, mezkûr kelimenin çevirisinde Muharrem Ergin'in *taşkın* veya *çoşkun akan* (sular) şeklindeki çevirisinin tercih edildiği belirtilmiştir. DKK metinlerinde yazarın dikkatini çeken başlıca ikilemeler ve ikili kullanım şekilleri "İkilemeler ve İkili Kullanımlar" (s. 14-18) başlığı altında listelenerek (ağlayıp bozla-; ağla-, sıkla-; alar/η sabah, alar tañla; atlan-, butın bin-; (at) yort eyle-, (at) çap-, (at) dep-; çapar yet-, çapar var-/ ulğar yet-, ulğar var-; kanda, kıncaru, ne yerde; kâr eyle-, kâr kıl-; kayıt-, (gerü) dön-; (yerinden) tur-, kalk-, örü tur-; kolça kópuz, elçe kópuz; iste-, ara-; (kalkubanı) yerinden örü tur-; yerinden turı gel-; kıatlan-, döy-; kıatla, kerre; kıl kıaravaş, halâyık/kalâyığ, kırnak; ola (ki), bolay ki; şayla-, seçdür-, ayır-; şeş-, çöz-; tart-, çek-; tartdır-, çektir-; yazı yaban; yan-, göyün-; yortıp git-

yoryu ver-) örneklendirilmiştir. “Arkaik Ögeler” (s. 19-21) başlığı altında metindeki arkaik unsurlardan bazıları değerlendirilmiştir. “Tasvirî/Yardımcı Fiillerin Kullanımı” (s. 21-23) başlığı altında ise Dede Korkut metinlerinde geçen bazı tasvirî/yardımcı fiiller [-A u-, (-A/I) bil-; (-Ip) al-; (-A) gör-; (-Ip) tur-/ -A tur-; (-I/U) ver-, (-A/I) yöri-] sıralanarak örnekler verilmiştir. Dresden yazmasındaki on iki boyun sözlü çevirisi (s. 23-240), metinlerde izaha muhtaç görülen kelime veya ibarelerin yorumlandığı, yazmalardaki imlalarının karşılaştırıldığı, yer yer yazmalarda geçen orijinal imlalarının, transkripsiyonlarının veya okunuş şekillerinin verildiği, muhtelif Dede Korkut çalışmalarına atıfların yapıldığı, metinlerde anlaşılmayan kısımların belirtildiği (Örneğin bk. dipnot 288) 1262 dipnot ile yapılmıştır. DK metinlerinin çevirisi esnasında dipnotlarda farklı araştırmacıların görüşlerinin bir arada verilmesi, benzer yapıların aynı yazmadaki ya da diğer yazmalardaki imlalarına *sahife/satır* numaraları belirtilerek göndermeler yapılması okuyucuların metin çevirisi sırasında farklı imla, okuma ve anlamlandırmaları görerak mukayese edebilmeleri bakımından kolaylık sağlamaktadır.

1 yazmasındaki (147b/7-9) “İç Oğuz a Taş Oğuz ‘Āşī Olub Beyrek Öldüğü Boy(ı Beyān Ēder)” başlıklı on ikinci boyun² yalnız sözlü çevirisini yapmamış, ilgili boyun tıpkıbasımını, hazırladığı transkripsiyonu ile birlikte vermiştir (s. 241-254). Tıpkıbasım ve transkripsiyonun aynı sayfada yer alması, yapılan transkripsiyonu tıpkıbasımdan da

2 İlgili boy Vatikan yazmasında

حَاكِبَ طَانِ اَعُوْنِ اَبِيْ اَعُوْنِ عَلِيْ اَوْوَبِ اَبِيْكَ وَوَلَانِ

“Hikāyet-i Taş Oğuz İç Oğuz a ‘Āşī Olub Beryek Vefatı” başlığı ile altıncı boy olarak geçer.

kolayca takip edebilme imkânı sağlamaktadır.

Eserin genel olarak Dede Korkut Kitabı'nın Günbed yazması ile ilgili olan II. Bölümünde³ “Günbed-i Kāvus ya da Türkmensahra Elyazması”, “Metin Çevirisi”, “Dresden nüshasındaki kendi okuma, onarma ve çevirilerimiz”, “Günbed elyazmasında kendi okuma, onarma ve çevirilerimiz” başlığı altında Günbed yazması-üçüncü başlık altında Dresden yazması-muhtelif açılardan değerlendirilmiştir.

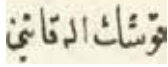
Günbed yazmasının muhtevası ve genel dilbilgisi hususiyetleri, “Günbed-i Kāvus ya da Türkmensahra Elyazması ‘Elyazmanın İçeriği ve Dilbilgisi Özelilikleri” (s. 255-259) başlığı altında ele alınmıştır. “Metin Çevirisi” (s. 260-327) başlığı altında ise 27 soy(lama) ve 2 boy(lama) olarak değerlendirilen Günbed yazmasının sözlü çevirisi yapılmıştır. Çeviri esnasında yer yer Dresden yazmasındaki paralel ifadeler, Günbed yazması üzerine yapılan bazı çalışmalarda geçen okuma ve anlamlandırmalar, yazmadaki bazı kelime veya cümlelerle ilgili imlalar ya da izahlar için 509 dipnot verilmiştir. “Dresden Nüshasındaki Kendi Okuma, Onarma ve Çevirilerimiz” (s. 327-337) başlığı altında Dresden yazmasında geçen 53 kelime veya ibareye ait “okuma, onarma veya çeviri” yapılmıştır. “Günbed Elyazmasında Kendi Okuma, Onarma ve Çevirilerimiz” (s. 338-341) başlığı altında ise Günbed yazmasında geçen 20 kelime ya da ibareyle ilgili “okuma, onarma veya çeviri” yapılmıştır. Eserin

3 Bu bölümde “Dresden nüshasındaki kendi okuma, onarma ve çevirilerimiz” başlığı altında Dresden yazmasında geçen 53 kelime veya ibareye ait “okuma, onarma veya çeviri” yapılmış ve 53 değerlendirmeden yalnız 8’inde Günbed yazmasına göndermeler yapılmıştır. Dresden yazması ile ilgili değerlendirmelerin yer aldığı bu alt bölüm nedeniyle II. Bölümün “genel olarak” *DKK*’nin Günbed yazması ile ilgili olduğu ifade edilmiştir.

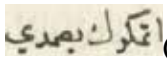

“Sözlük” (s. 343-365) bölümünde sözlü çevirileri yapılan Dresden ve Günbed yazmalarındaki “daha çok günümüz Türkçesinde bulunmayan ya da farklı anlam taşıyan kelimeler” (s. 343 [dipnot 1818]) birleştirilerek alfabetik olarak listelendikten sonra anlamlandırılmış ve zikredildikleri yazmanın sayfa/satır numaraları verilmiştir. “Ekler” (s. 367-370) başlıklı son bölümde esere ilk ikisi *DKK*’nin Dresden yazması, son ikisi Günbed yazması ile ilgili olan dört görsel ilave edilmiştir:

1. *Dede Korkut Kitabı Dresden nüshasının kapak sahifesi (s. 367).*
2. *Dede Korkut Kitabı Dresden nüshasının 3a giriş sahifesi (s. 368).*
3. *Dede Korkut Kitabı Günbed-i Kabus/ Türkmensahra elyazmasından sayfa örneği (yazarın eserinde yazma için kullandığı sahife numarasına göre 1b) (s. 369).*
4. *İran’da Dede Korkut Türkmensahra elyazmasının yayımlandığı Ozan dergisinin kapak resmi (s. 370).*

Eserde Ele Alınan Metinlerdeki Bazı Kelime Veya İbareler Üzerine Görüşler:

► **Drs.62b/3** => *kuşuñ alağanını*⁴. İlgili kelimenin paraleli

Günbed yazmasında *alıcı kuş* olarak geçer (Gün. 25a/13).

► **Drs.152a/5** () => *beyrek etmegün başmadı*

Yazar (*beyrek*) *etmegün başmadı* cümlesini “Beyrek ekmeğin(e) (el) basmadı” şeklinde çevirerek ⁴¹²⁷⁰Yzm. *étmegün*

basmadı. ‘ekmeğe (el) basmadı’, ‘yemin etmedi’ Bugün ekmeğe ve kurana veya nimete el basmak’ kullanılır. S.Ö.: etmek basmağ ‘nankörlük etmek’ şeklinde açıklamıştır.⁵ Kazan’ın evinin yağmalanması esnasındaki anlaşmazlık nedeniyle dayısı Aruz Dış Oğuz beylerini çağırarak Kazan’a asi olduklarına dair Kuran’a el basıp(urup) ant içenler. Kazan’ın inağı olmasına karşın kendilerinden kız aldığı için güveyileri olan Beyrek’i de çağırarak onun da Kazan’a asi olmasını isterler:

“Aruz eydür: ‘Hep şol oturan begler Kazana ‘aşı olduk, and içdük.’ Muşhaf getürdiler. ‘Sen dağı and iç.’ dödiler. ‘Kazana men ‘aşı olmazam.’ déyü and içdi. Şoyladı, eydür: ‘Men Kazanuñ ni‘metini çok yemişem, bilmez isem gözüme tursun. (...) Men Kazandan dönmezem belü bilgil.’ dödü (Drs.150a/5-12).”

Beyrek burada, Kazan’ın kendisine sunduğu imkânları sıralayarak kendisine bunca imkânı sağlayan Kazan’a nankörlük etmeyeceğini Aruz’a açıkça ifade etmiştir.

Kazan’a karşı asilik yemini edenler ant için ekmeğe el basmamış, bulunulan ortama getirilen Mushaf üzerine ant içmişlerdir:

Drs.149b/4-5: Aruz araya Muşhaf getürdi. Hep begler el urub and içdiler.

Drs.150a/6-7: Muşhaf getürdiler, sen dağı and iç dödiler.

Drs.151a/9-10: Yeme içme arasında Muşhaf getürdiler. “Kazana biz ‘aşı olduk, and içdük. Gel sendağı and iç.” dödiler.

Drs.152a/3-4: Muşhaf getürdiler. “Biz Kazana ‘aşı olduk. Sen dağı bize muñi’ ol.” dediler, and içdiler. *Beyrek*

4 *Alağan* “alıcı kuş” için bk. Tulu, 2020: 113[Dipnot 543]. *Alağan* hakkında daha fazla bilgi için bk. Tezcan, 2018: 201-202. *Ala kan* okuyuşu için bk. Ergin, 2011: 152; Gökyay, 2006: 143, 206b.

5 Yazara ait açıklama için ayrıca bk. Tulu, 2020: 337.

(Drs.152a/5) *etmegün başmadı*, anlara mutî' olmadı.

Yazarın da belirttiği üzere bugün halk arasında *Kur'an çarpsın! Ekmek çarpsın! Ekmek-Mushaf çarpsın!* şeklinde ant cümleleri kullanılmaktadır. Fakat “*Beyrek* (Drs.152a/5) *etmegün başmadı*” cümlesinde Beyrek'in Kazan'ın kendisine sunduğu nimetlere nankörlük etmediği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu cümle için S. Özçelik'in “nankörlük etmek” şeklindeki çevirisinin uygun olduğu anlaşılmaktadır.⁶ Aruz'un Beyrek'ten isteği karşısında Beyrek'in Aruz'a verdiği cevabın özeti, günümüzde de nankörlük edenler için kullanılan “*Nankör yemeği yer kabına pisler*” (Tıraş ve Ertürk, 2016: 143; Yorulmaz Kahve 2017: 228) atasözüdür.⁷ Şayet Beyrek Aruz'un isteğini yerine getirmiş olsa idi, Beyrek'in durumunu ifade edecek söz, bu olacaktı.

► **Gün.8a/11** *at etinde* => *at atında* “at avladığında, at avladığı zaman”.⁸

Yazmada şeklinde geçen ibarenin *at atında* okunacak şekilde hatalı yazıldığını ifade eden yazar (s. 278 [Dipnot 1435]), ibareyi *at etinde(n)* şeklinde çevirmiştir.

Yukarıda muhtevası hakkında bilgi verilen eserin yazarına ait bazı görüşler de ayrıca ele alınmıştır. İhtiva ettiği bilgi, değerlendirmeye ve notlardan uzun ve yorucu bir hazırlık süreci sonunda ortaya çıktığı anlaşılan bu değerli çalışmayı Türkoloji sahasına kazandırarak

Dede Korkut çalışmalarına katkı sağlayan yazarı kutluyoruz.

Kaynaklar

Azmun, Yusuf, *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması: Yeni Soylamalar ve Boylar (Hikâyeler) ile Türkmen Sahra Nüshası, Giriş-Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım*, Kutlu Yayınevi, İstanbul 2019.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I. Giriş-Metin-Tıpkıbasım*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Gökay, Orhan Şaik, *Dedem Korkudun Kitabı*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2006.

Özçelik, Sadettin, *Dede Korkut –Dresden Nüshası– Giriş, Notlar*, C I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

Sertkaya, Osman Fikri, “Dede Korkut Kitabı'nın Günbed Yazmasında Kaç Tane Boy (Veya Boylama) Var?”, *Dede Korkut'un Günbed Yazması Üzerine Araştırmalar ve İncelemeler*, Bilge Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2020a, s. 161-165.

Sertkaya, Osman Fikri, “Dede Korkut'un Günbed yazmasının Azmun ile Ekici yayımlarında düzeltmeler ve tamamlamalar”, *Dede Korkut'un Günbed Yazması Üzerine Araştırmalar ve İncelemeler*, Bilge Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2020b, s. 25-46.

Tezcan, Semih, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

Tıraş, Yusuf Can- Ertürk, Halil İbrahim, “Dede Korkut Kitabında Geçen Atasözlerinin Anlamsal İncelemesi Ve Türkiye Türkçesindeki Eş Anlamlıları”, *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)*, 2 (4), s. 135-150.

Tulu, Sultan, *Dede Korkut Oğuznâmesi -Boylar ve Soylamalar- Günümüz Türkçesine Sözlü Çevirisi. Dresden Nüshası ve Günbed-i Kâvus/Türkmensahra El Yazması Esasında*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2020.

Yorulmaz Kahve, Merve, “Bölge Ağızlarındaki Atasözlerinde Gülmece Unsurları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (51), s. 220-230.

6 Sadettin Özçelik'in açıklaması için bk. Özçelik, 2016: 868-869.

7 Nankörlük ifadesinde kullanılan bir diğer atasözü için ayrıca krş. “Tuz ekmek hakkı bilmeyen itten de beterdir.” (Tıraş ve Ertürk, 2016: 143).

8 Okuma, anlamlandırma ve benzer örnekler için bk. Sertkaya, 2020b: 38.